

КРАЩІ ПРАКТИКИ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

У статті розглядаються особливості гендерної освіти в країнах Євросоюзу. Наведені приклади гендерних стратегій і запровадження гендерного компонента в освітній простір Німеччини, Швеції, Польщі.

Ключові слова: гендерна освіта, гендерні практики, стратегія гендерної рівності, гендерний мейнстрімінг.

Постановка проблеми. Ратифікація Україною Угоди про асоціацію з ЄС актуалізувала перед нею амбітні завдання щодо покращення якості людського потенціалу та встановлення соціальної справедливості, а також забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для представників обох статей у сферах зайнятості, освіти та навчання, економічній і громадській діяльності та у процесі прийняття рішень. Ключовим завданням є забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для представників обох статей, що веде, безсумнівно, до гармонізації суспільства, створює умови для прогресу у всіх галузях соціально-економічного, політичного і культурного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кращі практики гендерної освіти і запровадження гендерних підходів у освітній процес напрацьовані в останні десятиліття у країнах Євросоюзу, знайшли своє відображення в дослідженнях українських науковців, метою яких є імплементація європейського досвіду у вітчизняний освітньо-виховний процес.

Освітня проблематика гендеру знайшла своє відображення у працях українських і зарубіжних вчених, а саме: теоретичні засади гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Деріхс-Кунстманн, В. Кравець, П. Мільгоффер, Х. Фішер, Л. Штильова); гендерні аспекти навчання і виховання (Т. Головнова, Н. Кутова, О. Петренко, Г. Шумахер); гендерна рівність у шкільній освіті (Г. Браун, Т. Говорун, Л. Фрід); формування

гендерної культури молоді (О. Кісь, О. Кікінеджи); досвід і практики впровадження гендерної освіти у вишах В. Громов (Швеція), А. Брильова, В. Каритка, Т. Марценюк, В. Павловські (Польща), Т. Огаркова (Фінляндія), І. Толмацька, І. Царенко (Кіпр, Італія, Іспанія, Франція), А. Шарко (Німеччина), О. Ярош (Скандинавські країни).

Метою даної розвідки є аналіз кращих практик гендерної освіти в країнах Євросоюзу і подальша імплементація досвіду в українській освітній простір.

Наша держава у своєму суспільно-політичному житті орієнтується на європейські, цивілізовані цінності, серед яких одна з найголовніших – рівність між людьми, проявом якої є рівність за статтю – гендерний паритет. Важливою складовою у напрямі встановлення гендерного паритету є освітнє середовище, зокрема школа та освітні заклади всіх рівнів, які мають неабиякий вплив на формування особистості та її гендерну соціалізацію.

Для розкриття поставленої проблеми для нас визначальним є розуміння поняття *«гендерний вимір в освіті»*, під яким розуміють, – на думку В. Кравця, – оцінку наслідків і результатів впливу виховних зусиль педагогів та становище і розвиток хлопчиків і дівчаток, усвідомлення ними своєї ідентичності, вибір ідеалів і життєвих цілей [6, с. 8].

Гендерна освіта – це процес (просвіта) і результат засвоєння знань про стандарти психосексуальної культури, про системи гендеру того суспільства, в якому живе індивід. Гендерна освіта включає в себе: систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду і розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), гендерну самоосвіту [6, с. 11].

Дослідження кращих практик країн Євросоюзу дозволяє нам поринути в систему гендеру того суспільства, в якому живе індивід і зрозуміти, де закладені основи європейського успіху, європейських досягнень, які дозволяють кожній людині відчувати себе особистістю і створюють умови для комфортного життя.

Розглянемо особливості гендерного виховання в ряді країн Європейського союзу, які характеризуються високим рівнем активності у соціальному житті як жінок так і чоловіків. Так, В. Каритка відзначає, що гендерне виховання в Німеччині ґрунтується на стратегії гендерної рівності. Її реалізація сприяє розширенню гендерно-інформаційного простору, гендерної статистики, поглибленню гендерної компетентності батьків і педагогів [5, с. 103]. Німеччина одна з небагатьох країн, де є стратегія гендерного виховання і існують відмінності в стратегіях гендерного виховання в освітніх закладах різного рівня.

В початковій школі вивчаються елементарні гендерні знання на уроках краєзнавства, оточуючого світу, етики. В основній школі гендерне виховання відбувається під час уроків релігії, історії, етики. Гендерний аспект впроваджується в систему виховання «малих початкових шкіл». В середніх і старших класах напрацьований досвід виховних заходів на гендерну тематику (спеціальні проекти, конференції, інтерактивні ігри, моделювання поведінки жінки, чоловіка).

«Однією з особливостей гендерного виховання в Німеччині є те, що воно реалізується шляхом організації загального, окремого та частково окремого навчання обох статей» [5, с. 104]. Гендерний компонент включений у зміст різних навчальних предметів, зокрема, природознавства, німецької мови, суспільствознавства, фізичної культури, комп'ютерних технологій.

Не зважаючи на те, що у Німеччині де-юре функціонує принцип рівних можливостей в доступі до освіти, роботи, кар'єрного просування, певні категорії все ж таки дискримінуються. «Зокрема, в академічному середовищі досі спостерігається нерівність, особливо, коли мова йде про кар'єрний зріст і просування» [2, с. 83]. З метою подолання нерівності у вищій освіті розроблено особливу «Політику рівного ставлення» (стосується гендерної нерівності) та «Політику різноманіття» (стосується дискримінації за етнічним та соціальним походженням, станом здоров'я, сексуальною орієнтацією тощо). «Політика рівного ставлення» приймається на рівні окремих земель

Німеччини. Основна мета: надання рівного доступу до навчання та кар'єрного просування жінкам і чоловікам, а також створення сприятливих для цього умов. Цей підхід отримав назву «гендерний мейнстрімінг». Для його реалізації використовуються «заохочуючі» засоби. За виконання вишем «Політики Рівного Ставлення», вуз отримує гранти, фінансування та різного роду можливості (проведення лекцій, запрошення різного роду професорів тощо) (Область землі Бранденбург).

А. Брильова звертається ще до однієї практики. Європейській університет Віадрина (ЄУВ) у Франкфурті. У 2011 році в цьому навчальному закладі було прийнято документ, в якому прописано завдання «фактичне рівне ставлення до жінок і чоловіків» та «дотримання всіх завдань роботи, навчання та родини», у 2013 році ухвалив концепт рівного ставлення, в якому визначається робота з обома статями для ліквідації гендерних нерівностей. Гендерний мейнстрімінг в університеті забезпечується окремим відділом, який керує всіма доступними гендерними ініціативами. Зокрема, у Віадрині функціонують завдання «фактичне рівне ставлення до жінок і чоловіків» та «дотримання всіх завдань закладу вищої освіти для ліквідації існуючих недоліків та забезпечення умов для поєднання роботи, навчання та родини», а в 2013 році ухвалив концепт рівного ставлення, в якому визначається робота з обома статями для ліквідації гендерних нерівностей, прописаний механізм гендерного мейнстрімінгу на 2014-2017 роки та специфічні кроки з часовими рамками та фінансуванням на них.

Гендерні ініціативи. Зокрема, у Віадрині функціонують:

1) Менторські програми (жінки-академіки допомагають молодшим жінкам-академікам) на трьох різних рівнях: студенти, докторанти та постдокторанти та дослідниці).

2) Тренінги для студентів усіх спеціальностей щодо використання гендерно чутливої лексики.

3) Проведення низки феміністичних фестивалів та конференцій.

4) Окремі консультаційні центри щодо освіти без бар'єрів та рівних можливостей.

5) Жіночі спортивні заходи.

6) Окреме представництво, що займається адаптацією простору для працівників та студентів з родиною [2, с. 85].

Оскільки досягнення гендерної рівності є одним з пріоритетних напрямків політики європейських країн на даний момент існує вже багато моделей досягнення рівноправності за гендерною ознакою. Одним з найбільш успішних та широковідомих є приклад Швеції – одного з всесвітньо визнаних гендерно-егалітарних лідерів.

За результатами рейтингу гендерної рівності, в рамках якого Всесвітнім економічним форумом були досліджені дані зі 135 країн, Швеція у 2015 році зайняла 4 місце. Україна у тому ж рейтингу посіла лише 67. Гендерна рівність є одним з наріжних каменів шведського суспільства. Це означає, що чоловіки і жінки мають рівні права і обов'язки у всіх сферах життя. Вони мають рівні можливості працювати і забезпечувати себе, поєднуючи кар'єру з сімейним життям і не побоюючись зловживань і насильства з боку представників протилежної статі.

Фемінізм змінив вигляд і сутність шведського соціуму, посприявши набуттю жінками економічної самостійності, остаточного затвердження моделі сім'ї з двох працівників, більш рівному розподілу обов'язків у подружжі, збільшеній участі батьків у вихованні дітей. Модель гендерної політики Північних країн – це рівність, рівноправність, рівні права і можливості, рівний доступ до влади. Ці принципи реалізуються і в демографічній політиці Швеції.

В центрі уваги гендерної освіти і виховання у Швеції сім'я. Саме в сім'ї відбувається формування соціально-значимих якостей особистості дитини, які в майбутньому впливатимуть на соціально-рольовий статус чоловіка і жінки у суспільстві.

Основною ідеєю, якою пронизані останні зміни законодавства про спеціальні права осіб з сімейними обов'язками Швеції, є ідея про те, що обоє батьків повинні по можливості максимально багато часу проводити зі своїми дітьми, в тому числі і в дитячому віці. Час для спілкування з дітьми, відведений в якості гарантії для батьків, має бути поділено між ними. Це буде сприяти усуненню гендерних стереотипів, що виключають батьків з процесу виховання дітей.

У Швеції батькам надається оплачувана відпустка тривалістю в 480 днів у зв'язку з народженням або усиновленням дитини. 60 днів відпустки закріплені персонально за кожним з батьків. Дана міра була введена у зв'язку з тим, що, як правило, батьки, які мають більш високий дохід, не брали відпустку по догляду за дитиною (його необов'язкову для матерів частину), через зниження в цьому випадку доходів сім'ї. Втручання держави в розподіл відпустки між батьками дає родині вибір: або втратити 60 днів відпустки або батькові дитини все ж скористатися ними. В такому випадку виграє дитина, яка отримує увагу обох батьків, а, відповідно, це сприятиме вихованню соціально-значимих якостей особистості.

Крім розвиненої системи законодавства держава встановлює громадські підтримки для осіб із сімейними обов'язками, які є стратегією залучення батьків на ранньому етапі до або після народження дитини. Однією з таких форм підтримки батьківства є освітні групи для батьків. Близько 60% майбутніх батьків в Швеції беруть участь сьогодні в таких групах. Це сприяє переорієнтації гендерних стереотипів про те, що турбота про дітей – виключно жіноче заняття [4].

Цей приклад дуже важливий для України, де 37 % відсотків матерів, самі виховують дітей (це за офіційною статистикою), а де-факто ця цифра доходить інколи до 50 %. А виховання дитини у неповноцінній сім'ї сприяє формуванню гендерних стереотипів і гендерному дисбалансу у суспільстві.

Один з експертів в галузі освіти В. Громовий, аналізуючи освітні реалії Швеції, наводить ряд прикладів: «Уявіть собі, вони із секундоміром

досліджують скільки часу вчитель приділяє на уроці фізики хлопцям, а скільки дівчатам. Якщо з'ясується, що більше уваги отримують хлопці (бо є стереотип, що їм фізика потрібніша), акцентують увагу вчителя на необхідності більше часу працювати з дівчатами.

Вони, наприклад, скрупульозно вивчають стан спортивної бази школи на предмет рівних можливостей. Якщо є перекис у бік дівчат, виділяють кошти на тренажерну залу для хлопців. Якщо у бік хлопців - фінансують створення зали художньої гімнастики для дівчат.

А ще у них є тато-школи для майбутніх батьків. Там, зокрема, можуть запропонувати чоловікові одягти на пузо жилет із важким м'ячем з тим, щоб він відчув, чи легко бути вагітною... А ще вчать як вести себе під час пологів (майже всі чоловіки присутні)» [В. Громовий].

Швеція декларує твердження: освіта – одна з передумов громадянської активності, прагнення змін і покращення ситуації в країні. Освіту можна і доцільно здобувати не лише в певний обмежений період часу, а протягом усього життя. У Гетеборзі започаткована ще одна освітня ініціатива – Жіноча народна школа. Вже більше двадцяти років її організаторки збирають у своїх стінах жінок різного віку, яким надається можливість самим обирати програми навчання, курси, тренінги залежно від потреб, аби краще інтегруватися та впевненіше почуватися у шведському суспільстві. Гендерна теорія та проблеми нерівності викладаються зрозумілою для пересічних жінок мовою, аби залучити шведок з різних соціальних прошарків суспільства до громадських ініціатив. Інститут освіти – важливий чинник мобілізації людських ресурсів, зокрема, через низову активність. Як відомо, у Швеції низова жіноча активність сприяла тому, що питання гендерної рівності були не просто проголошені на рівні офіційних документів, а й втілені на практиці [7, с. 32].

Практична значущість даного досвіду неоціненна для України. Ми маємо покоління активних, ініціативних, творчих жінок, які б могли сьогодні змінити країну. Але вони практично не готові брати участь у громадсько-

політичному житті, не можуть скласти конкуренцію чоловікам. Причиною є їх неготовність, відсутність громадського досвіду, стереотипи, меншовартість. І тільки гендерна освіта може стати тим дороговказом, який змінить життя української жінки і суспільства в цілому.

Було б несправедливим обмежитись такими нечисленними прикладами. Доцільно звернутись до досвіду ще однієї країни, яка і географічно і духовно дуже близька до України, а у галузі гендерної освіти - випередила Україну на десятиліття.

Не можна сказати, що у Польщі легко відбувався процес впровадження принципу гендерної рівності у 90-ті роки ХХ ст. Після падіння тоталітарного комуністичного режиму наприкінці 80-х років, критично оцінюючи минуле, більшість поляків хотіли повернення традиційних цінностей, вважали за необхідне підвищити роль жінки в родині, нарікаючи на вимушеність жінок думати про заробітки поза домом, що негативно впливало на сім'ю. Це призвело до зростання традиціоналізму у суспільному дискурсі на початку реформ та ускладнення впровадження гендерного принципу в реальні практики польського суспільства [8, с. 110].

Одним із шляхів реалізації реформ було запровадження гендерного підходу в процес навчання та виховання. Інтеграція гендерного підходу в педагогічний простір передбачала забезпечення рівного доступу обох статей до якісної освіти, усунення формальних та неформальних бар'єрів на шляху до гендерної рівності. Відповідно до парадигми компетентності у процесі оновлення світових та європейських систем освіти спрямовувала педагогів сучасної Польщі на впровадження у педагогічну практику егалітарного підходу до розвитку особистості. Гендерна методологічна орієнтація передбачала розвиток гендерної чутливості у педагога. Гендерний підхід у системі навчання Республіки Польща доби трансформації в ЄС дав змогу подолати сталі негативні гендерні стереотипи, допоміг розробити сукупність підходів, спрямованих на те, щоб допомогти дітям легко пройти процес соціалізації та гендерної ідентифікації.

Гендерна парадигма в системі сучасної Польщі передбачає впровадження гендерної складової як системоутворюючої в організацію творчо-розвивального середовища на всіх рівнях освітньої системи (дошкільної, середньої, вищої та післядипломної); підвищення гендерної культури населення через систему психолого-педагогічного всеобучу; створення системи дистанційної освіти з метою поширення гендерних ідей у спільному полікультурному та інформаційному просторі; участь у інформаційних кампаніях щодо запобігання та системної протидії гендерному насильству [1].

Слід враховувати, що кожна з країн Євросоюзу здобула свій власний досвід формування і запровадження гендерної освіти і виховання. В багатьох випадках до цього досвіду необхідно ставитись критично з урахуванням історичних, політичних, соціокультурних, етнографічних аспектів. Слід зважати на те, що майже у кожній країні виникало і виникають проблеми у сприйнятті і розумінні гендеру, кожна країна має свою історію здобуття і визнання гендерної рівності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у ході проведення теоретичного дослідження ми дійшли висновків, що гендерна освіта в країнах Європейського Союзу є провідним чинником розбудови громадянського гендерно-збалансованого суспільства. Досвід, накопичений країнами ЄС у вирішенні проблеми гендерної освіти і виховання може слугувати підґрунтям для реформування української освітньо-виховної системи.

Використані джерела

1. Андрушкевич Ф. Польський «освітній прорив» та його значення для українських освітніх інновацій / Ф. Андрушкевич // Вища освіта України. - 2010. - № 4. - С. 103-108.

2. Брильова А.В. «Гендерний мейнстрімінг у вищій освіті Німеччини (Європейський університет віадрина як кейс стаді)» / А.Брильова // Гендерна

освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: Матеріали міждисциплінарної конференції студентів і молодих учених. – Кривий ріг, 22–23 жовтня 2014 року. – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 84-84.

3. Громовий В. «Скрепы» VS гендер? [Електронний ресурс] / В.Громовий. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/blogs/51941/>

4. Зінчук В. Досвід Швеції. «Ми – різні. Ми – рівні». – гендерна дискримінація у Швеції [Електронний ресурс] / В.Зінчук. – Режим доступу: http://bhfoundation.com.ua/news.html?news_id=1016

5. Каритка В.В. Особливості гендерного виховання в Німеччині / В.Каритка // Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи: Матеріали міждисциплінарної конференції студентів і молодих учених. – Кривий ріг, 22–23 жовтня 2014 року. – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ „КНУ”, 2014. – С.102–103.

6. Кравець В. П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник / В. П. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.

7. Марценюк Т. Приклади збільшення можливостей жінок через освіту: Жіноча народна школа у Швеції / Т. Марценюк // Гендерна політика Європейського Союзу: Загальні принципи та найкращі практики. – Київ, 2015. – С. 32.

8. Павловська В. Впровадження гендерного підходу в освітньо-виховну систему республіки Польща доби трансформації в ЄС / В. Павловська // Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 16–17 березня 2012 р. – Острог: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2012. – С.107–114.

Larysa Yuda

THE BEST PRACTICES OF GENDER EDUCATION IN THE EU COUNTRIES

The article reflects the best practices of gender education and implementation of gender equality in the educational process worked out in recent decades in the EU.

The aim of the research is to analyze the best practices of gender education in the EU and further implementation of the experience in Ukrainian educational space.

Gender education in Germany is based on the strategy of gender equality. Its implementation promotes gender-information space, gender statistics; deepen gender competence of parents and teachers. Germany is one of the few countries where exist gender strategy in education, and there are differences in the strategies of gender education in educational institutions of different levels.

Gender component included to the content of various subjects, including natural science, German language, social studies, physical education, and computer technology. Gender mainstreaming is relevant for higher education institutions in Germany.

Family is in the focus of gender education and training in Sweden. Socially significant qualities of the child, which in the future will affect the socio-role status of men and women in society is formed in the family.

Sweden declares affirmation, that education is one of the prerequisites for civic engagement, desire to changes and improving the situation in the country. It is appropriate to get education not only in a limited period of time but lifelong. In Gothenburg launched another educational initiative, which is the Women's Folk School.

The gender paradigm in the contemporary Poland provides for the introduction of gender component as system-creating in organization of developing of creative environment at all levels of the educational system (preschool, secondary, higher and postgraduate); improving gender culture of the population through universal education and educational psychology; creation of distance education to promote gender ideas in common and multicultural information space; participation in awareness campaigns on prevention and combating of systemic gender-based violence.

У статті знайшли відображення кращі практики гендерної освіти і запровадження гендерних підходів у освітній процес напрацьовані в останні десятиліття у країнах Євросоюзу.

Метою даної розвідки є аналіз кращих практик гендерної освіти в країнах Євросоюзу і подальша імплементація досвіду в український освітній простір.

Гендерне виховання в Німеччині ґрунтується на стратегії гендерної рівності. Її реалізація сприяє розширенню гендерно-інформаційного простору, гендерної статистики, поглибленню гендерної компетентності батьків і педагогів. Німеччина одна з небагатьох країн, де є стратегія гендерного виховання і існують відмінності в стратегіях гендерного виховання в освітніх закладах різного рівня.

Гендерний компонент включений зміст різних навчальних предметів, зокрема, природознавства, німецької мови, суспільствознавства, фізичної культури, комп'ютерних технологій. Актуальним для вищих навчальних закладів Німеччини стає гендерний мейнстримінг.

В центрі уваги гендерної освіти і виховання у Швеції сім'я. Саме в сім'ї відбувається формування соціально-значимих якостей особистості дитини, які в майбутньому впливатимуть на соціально-рольовий статус чоловіка і жінки у суспільстві.

Швеція декларує твердження, освіта – одна з передумов громадянської активності, прагнення змін і покращення ситуації в країні. Освіту можна і доцільно здобувати не лише в певний обмежений період часу, а протягом усього життя. У Гетеборзі започаткована ще одна освітня ініціатива – Жіноча народна школа.

Гендерна парадигма в системі сучасної Польщі передбачає впровадження гендерної складової як системоутворюючої в організацію творчо-розвивального середовища на всіх рівнях освітньої системи (дошкільної, середньої, вищої та післядипломної); підвищення гендерної культури населення через систему психолого-педагогічного всеобучу; створення системи дистанційної освіти з метою поширення гендерних ідей у спільному полікультурному та інформаційному просторі; участь у

інформаційних кампаніях щодо запобігання та системної протидії
гендерному насильству